

Iwona Bąk

STATYSTYCZNA CHARAKTERYSTYKA AKTYWNOŚCI TURYSTYCZNEJ EMERYTÓW I RENCISTÓW W POLSCE W 2005 ROKU

STATISTICAL ANALYSIS THE TOURISTIC ACTIVITY OF HOUSEHOLDS OF PENSIONERS AND ANNUITANTS IN POLAND IN 2005

Katedra Zastosowań Matematyki w Ekonomii, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
ul. Klemensa Janickiego 31, 71-270 Szczecin

Abstract. Presented article shows a statistical analysis of touristic activity of pensioners and annuitants households. In the article were compiled selected criteria: an aim of travel, type and seasonality of departures, reasons of abandonment and touristic equipment in households. The research applies for 2005 and includes domestic departures, both short-term (max 4 days) and long-term (5 day and more), and international departures as well.

Słowa kluczowe: analiza statystyczna, badanie ankietowe, gospodarstwa domowe emerytów i rencistów.

Key words: households of pensioners and annuitants, statistical analysis, survey research.

WSTĘP

Druga połowa XX wieku i początek XXI wieku to okresy charakteryzujące się znacznym wzrostem liczby osób starszych. W tym czasie w wielu krajach nasiliło się zjawisko zwane starzeniem się społeczeństwa, będące skutkiem wydłużania się życia ludzkiego i malejącego przyrostu naturalnego. Według prognoz demograficznych do roku 2020 będzie ponad miliard osób w wieku 60 i więcej lat, co stanowi 1/6 ludności świata. Najszybciej zwiększać się będzie liczba osób, które ukończyły 80. rok życia, starszych kobiet oraz starszych mieszkańców wsi. Znaczna liczba państw europejskich dotknięta jest zjawiskiem tzw. starości demograficznej. Dotyczy to również Polski. W roku 1980 w ogólnej liczbie ludności Polski było 13,3% ludzi, którzy ukończyli 60 lat i więcej. W 2006 roku udział ten wyniósł już 17,6%. Przewiduje się, że proces starzenia się społeczeństwa polskiego będzie się pogłębiać i nasili się znacznie w drugiej połowie XXI wieku. Szacuje się, że w 2050 roku w Polsce udział osób w wieku 60 lat i więcej w ogólnej strukturze społeczeństwa zwiększy się do 35,8%. Wzrost populacji ludzi w starszym wieku powoduje, że w wielu krajach obserwuje się rosnące zainteresowanie tą generacją. Sytuacja życiowa i problemy ludzi starych stały się przedmiotem badań oraz rozważań teoretycznych pedagogów, psychologów, socjologów, polityków, ekonomistów, demografów. Starzejące się społeczeństwo i zaspokajanie jego potrzeb staje się również wyzwaniem dla szeroko pojętego przemysłu turystycznego. Agencje turystyczne USA i Europy już od wielu lat obserwują, że wśród ich klientów osoby starsze zaczynają się wysuwać na pierwsze miejsce.

W światowej literaturze dotyczącej problematyki rekreacji ruchowej ludzi w starszym wieku można znaleźć setki artykułów poświęconych rekreacji sportowej; tylko nieliczne oma-

wiają problematykę rekreacji poprzez uprawianie turystyki (Łobożewicz i Bieńczyk 2001). Większość autorów jest zgodna co do tego, że istotne znaczenie dla formy fizycznej człowieka mają styl i sposób życia. Jedną z form aktywności ruchowej jest turystyka. Spowalnia ona procesy starzenia się ciała poprzez aktywność ruchową i chroni umysł przed starzeniem się poprzez zmianę wrażeń (Napierała 2002). Ludzi w starszym wieku należy zachęcać do uprawiania turystyki o każdej porze roku i dążyć do wyrobienia trwałego nawyku aktywności. Stereotyp społeczny starego człowieka jest jedną z przyczyn utrudnionego dotarcia do ich świadomości. Ten stereotyp tworzy osoba izolowana z życia społecznego, niezdolna do samodzielnego życia, często schorowana i niedołączna. Autorzy zajmujący się problemem geriatryi stwierdzają, że ludzie starsi bardzo chętnie uczestniczą w spotkaniach, wyjazdach czy wycieczkach turystycznych. Turystyka może stać się elementem rehabilitacji geriatrycznej (Śniadek 2007). Równie istotne są dochody z turystyki, w której uczestniczą ludzie starsi.

Naisbitt John (1995), pisząc o podróżach jako o największym przemyśle świata, twierdzi, że cechą charakterystyczną współczesnej turystyki jest m.in. wzrost liczby podróżujących emerytów. Jest to tym bardziej cenne, że udział grupy ludzi należących do tzw. trzeciego wieku może również, poza zwiększeniem dochodów z turystyki, prowadzić do poprawy funkcjonowania ruchu turystycznego – zarówno krajowego, jak i zagranicznego, a lepsze wyposażenie obiektów (niezbędne dla ludzi starszych i o ograniczonej sprawności) może doprowadzić do poprawy jakości usług korzystnych dla wszystkich podróżujących. Ponieważ korzystanie z usług biur turystycznych może odbywać się poza sezonem, zapewni pełne wykorzystanie miejsc w istniejącej bazie noclegowej.

Stopień uczestnictwa w turystyce, częstość wyjazdów oraz ich standard jest jednym ze wskaźników poziomu życia ludności. Celem artykułu jest statystyczna analiza aktywności turystycznej gospodarstw domowych emerytów i rencistów w Polsce z uwzględnieniem wybranych kryteriów: celu podróży, rodzajów i sezonowości wyjazdów, przyczyn ich zaniechania oraz wyposażenia gospodarstw w sprzęt turystyczny. Badanie dotyczy roku 2005; obejmuje wyjazdy krajowe – zarówno krótkoterminowe (do 4 dni), jak i długoterminowe (5 dni i więcej) i wyjazdy zagraniczne.

MATERIAŁ I METODY

Dane statystyczne na temat turystyki wyjazdowej emerytów i rencistów zaczerpnięto z badań ankietowych „Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych” przeprowadzonych przez Główny Urząd Statystyczny w 2005 roku. Ankieta obejmuje informacje dotyczące m.in. preferowanych przez osoby starsze sposobów spędzania czasu przeznaczanego na wypoczynek, ich uczestnictwa w wyjazdach krajowych i zagranicznych, określenia motywów, kierunków i sezonowości tych wyjazdów oraz – w przypadku osób niewyjeżdżających – wyjaśnienia powodów nieuczestniczenia w wyjazdach turystycznych.

Do opracowania materiałów zastosowano metody opisową i porównawczą. Wyniki przedstawiono w postaci tabel i wykresów.

WYNIKI I DYSKUSJA

W 2005 roku istniało w Polsce 13 338 tysięcy gospodarstw domowych, spośród których 39,4% stanowiły gospodarstwa emerytów (26,7%) i rencistów (12,7%). Były to głównie gospodarstwa bezdzietne – jedno- i dwuosobowe. 67,8% emerytów to mieszkańcy miast, 61,1% rencistów również zamieszkiwało miasta. Charakteryzując ulubiony sposób spędzania czasu wolnego, przeznaczonego na wypoczynek, ponad 36% badanych na pierwszym miejscu wskazało słuchanie radia, muzyki i oglądanie telewizji. Na drugim miejscu deklarowano wypoczynek bierny – opalanie się, relaks (17,1%); prace na działce wybrało ponad 10% respondentów. Aktywne formy spędzania wolnego czasu były zdecydowanie mniej popularne wśród badanych. Odwiedzanie muzeów, wystaw, zwiedzanie zabytków i imprezy objazdowe wskazało nieco ponad 3% badanych.

Gospodarstwa domowe emerytów i rencistów, w porównaniu z innymi gospodarstwami, charakteryzowały się dość słabym wyposażeniem w sprzęt turystyczny. Około 32% emerytów miało samochód osobowy, ponad 49% – rowery, plecaki turystyczne, ponad 30% – śpiwory i materace, około 20% – namiot, a ponad 9% – sprzęt wędkarski. Niespełna 9% posiadało działkę rekreacyjną. Gorzej wyposażone były gospodarstwa domowe rencistów: tylko 20,1% miało samochód, 50,6% – rower, 27,9% – plecaki turystyczne, śpiwory i materace, 7,9% – sprzęt wędkarski, a działkę rekreacyjną – tylko 3%.

Strukturę uczestnictwa gospodarstw domowych w Polsce w wyjazdach turystycznych przedstawiono w tab. 1. Odsetek wyjeżdżających z gospodarstw rencistów był zdecydowanie najniższy w porównaniu z pozostałymi rodzajami gospodarstw domowych. Szczególnie widoczne jest to w przypadku wyjazdów krajowych – zarówno krótkoterminowych, jak i długoterminowych. Większość badanych nie uczestniczyła w wyjazdach turystycznych – dotyczyło to 64,8% rencistów i 55,5% emerytów. Główne tego przyczyny to przede wszystkim: brak środków finansowych (48,4% rencistów i 36,4% emerytów), stan zdrowia (25,4% emerytów i 22,0% rencistów), brak zainteresowania wyjazdami turystycznymi (17,1% emerytów i 14,0% rencistów) oraz obowiązki rodzinne (4,5% emerytów i 2,6% rencistów).

Tabela 1. Gospodarstwa domowe uczestniczące w wyjazdach turystycznych w odsetkach gospodarstw w danej grupie w 2005 roku

Według głównego źródła utrzymania	Razem	Wyjazdy w kraju		Wyjazdy za granicę	
		2–4 dni	5 dni i dłużej	1 dzień	2 dni i dłużej
Praca na stanowisku robotniczym	51,5	26,8	31,3	1,0	5,9
Praca na stanowisku nierobotniczym	76,9	44,0	50,9	3,0	19,4
Użytkowanie gospodarstwa rolnego	38,9	21,7	23,9	0,0	4,1
Praca na własny rachunek poza gospodarstwem	68,4	37,1	45,7	2,0	21,6
Emerytura	44,5	23,7	25,8	0,8	6,5
Renta	35,2	18,9	20,3	0,8	4,0
Świadczenia społeczne i alimenty	47,5	31,1	26,7	0,0	9,5
Wynajem, własność i inne przychody	43,3	24,3	25,0	0,0	0,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Turystyka i wypoczynek... (2005).

Głównym motywem wyjazdów emerytów i rencistów poza miejsce zamieszkania była chęć odwiedzin krewnych lub znajomych oraz wypoczynek i rekreacja (tab. 2). W przypadku wyjazdów krótkotrwałych 8% badanych wyjeżdżało na uroczystości rodzinne, które stanowiły cel podróży również wyjazdów długoterminowych (4,1%). Religijny cel podróży deklarowało nieco ponad 5% ankietowanych. Prawie 10% badanych wybierało jako cel wyjazdów trwających dłużej niż 5 dni poprawę stanu zdrowia.

Tabela 2. Wyjazdy krajowe emerytów i rencistów według celu podróży w 2005 roku (w %)

Cel podróży	Wyjazdy krótkotrwałe	Wyjazdy długoterminowe (5 dni i dłużej)
Wypoczynek, rekreacja, wakacje	14,4	37,5
Zwiedzanie (architektura, kultura, przyroda)	4,1	0,7
Uprawianie turystyki kwalifikowanej	1,5	–
Odwiedziny u krewnych lub znajomych	63,1	45,3
Uroczystości rodzinne	8,0	4,1
Zdobywanie umiejętności i kształcenie	0,1	0,3
Sprawy zawodowe, załatwianie interesów	0,4	0,1
Zdrowotny	0,3	9,8
Religijny	5,1	1,1
„Zielona” szkoła	–	0,3
Zakupy	–	–
Inny	3,0	0,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Turystyka i wypoczynek... (2005).

Tabela 3. Udział zrealizowanych podróży emerytów i rencistów według miesięcy w 2005 roku (w %)

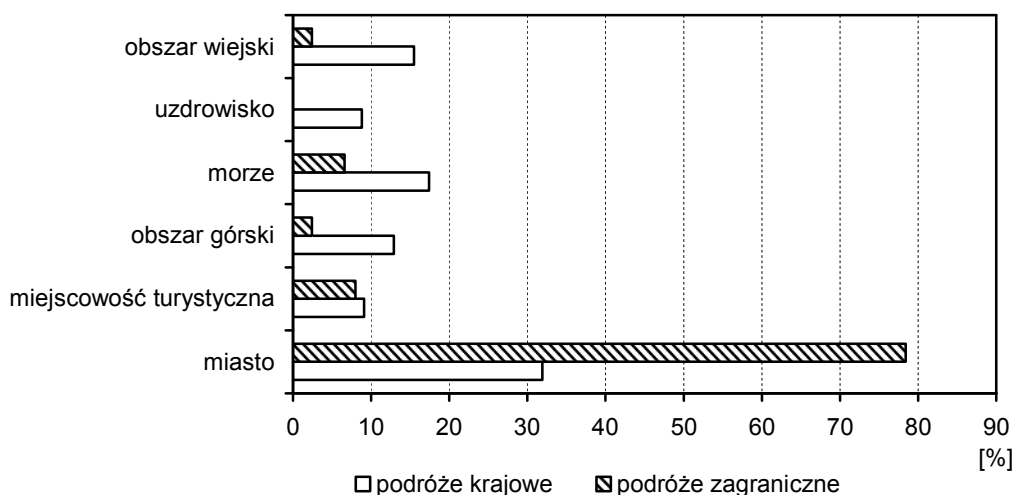
Miesiące	Podróże krajowe		Zagraniczne podróże turystyczne
	krótkotrwałe	długoterminowe	
Styczeń	3,5	1,8	0,8
Luty	4,0	2,6	2,7
Marzec	7,3	4,0	2,3
Kwiecień	6,6	2,9	5,0
Maj	11,1	7,3	9,0
Czerwiec	12,4	10,1	20,6
Lipiec	19,5	29,2	19,9
Sierpień	15,9	25,4	16,7
Wrzesień	5,4	9,9	12,6
Październik	3,4	2,7	4,7
Listopad	3,6	1,3	0,6
Grudzień	7,4	2,7	5,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Turystyka i wypoczynek... (2005).

Wyjazdy turystyczne emerytów i rencistów wykazywały znaczną sezonowość, chociaż skala tego zjawiska uzależniona była od typu podróży. Zdecydowanie największa sezonowość cechowała podróże wakacyjne w kraju – od lipca do sierpnia było odbywanych ponad 54%

tych podróży, przy czym szczyt przypadał w lipcu. Krajowe podróże krótkotrwałe były rozłożone bardziej równomiernie – ich nasilenie rozpoczynało się w maju i trwało do sierpnia. Jeśli chodzi o sezonowość podróży zagranicznych, okres bardziej intensywnego ruchu rozpoczął się w maju i trwał do września, przy czym szczyt wyjazdów przypadał na czerwiec.

Wśród obszarów odwiedzanych w czasie krajowych podróży długoterminowych i podróży zagranicznych zdecydowanie dominowały wyjazdy do miasta. Takie wyjazdy stanowiły niespełna 80% wszystkich wyjazdów zagranicznych i ponad 30% podróży krajowych (rys. 1).

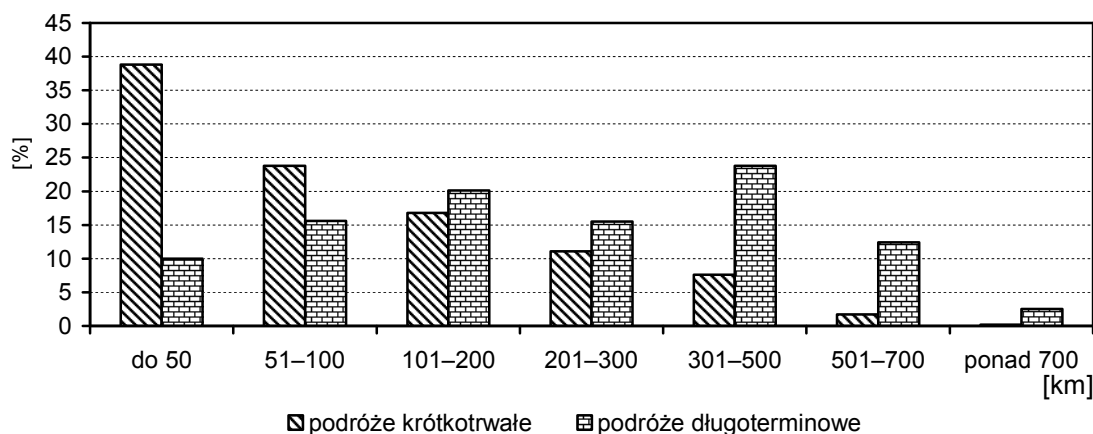

Rys. 1. Uczestnictwo emerytów i rencistów w krajowych podróżach długoterminowych i podróżach zagranicznych według charakteru odwiedzanego obszaru w roku 2005

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Turystyka i wypoczynek... (2005).

Drugim pod względem popularności obszarem w przypadku podróży krajowych było morze (17,4%), a w przypadku podróży zagranicznych – miejscowość turystyczna (8%). Obszary wiejskie stanowiły cel 15,5% wszystkich podróży krajowych i 2,4% podróży zagranicznych.

W przypadku krótkotrwałych podróży krajowych zdecydowanie dominowały podróże na niewielkie odległości – 38,8% podróży związanych było z przebyciem dystansu nieprzekraczającego w jedną stronę 50 km, a w promieniu od 51 km do 100 km od miejsca zamieszkania odbyło się 23,8% tego typu podróży (rys. 2).

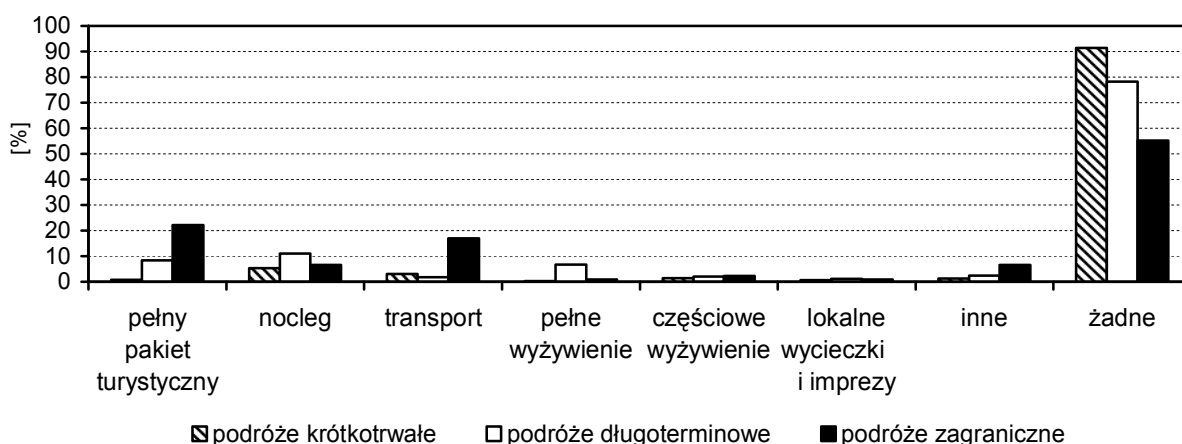
Rys. 2. Struktura podróży krótkotrwałych i długoterminowych emerytów i rencistów według odległości

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Turystyka i wypoczynek... (2005).

Dla 79,4% podróży krótkotrwałych dystans w jedną stronę nie przekroczył 200 km. W przypadku podróży wakacyjnych w kraju odległość miejsc docelowych od miejsca zamieszkania również była stosunkowo niewielka. 25,6% celów podróży zlokalizowanych było w odległości do 100 km, a aż 61,2% – na dystansie nieprzekraczającym 300 km. Trzeba jednak zauważyć, że znaczący był również udział podróży na odległość od 301 do 500 kilometrów – stanowiły one 23,8% wszystkich podróży.

Z punktu widzenia rynku turystycznego podstawowe znaczenie ma charakterystyka usług nabywanych w związku z podróżami. Podstawowy element tych usług stanowią usługi noclegowe. Podróżujący emeryci i renciści stosunkowo rzadko korzystali z komercyjnej bazy noclegowej. Zdecydowanie najczęściej wykorzystywanym miejscem noclegów były mieszkania krewnych i znajomych. Dotyczyło to zwłaszcza podróży zagranicznych (61,9%) oraz długoterminowych podróży turystycznych w kraju, w trakcie których ten rodzaj zakwaterowania wybrano w 55,9% podróży. Innym popularnym rodzajem zakwaterowania podczas podróży zagranicznych były hotele, motele, zajazdy i pensjonaty – dotyczyło to 28,7% podróży. W przypadku krajowych podróży wakacyjnych ten rodzaj zakwaterowania dotyczył 4,3% podróży. Zauważalny udział w świadczeniu usług noclegowych w podróżach krajowych miały także wynajęte kwatery prywatne (10,2%), ośrodki wczasowo-wypoczynkowe (9,9%) oraz sanatoria i zakłady lecznicze (8,6%).

Oprócz usług noclegowych drugim podstawowym elementem rynku turystycznego są usługi pośrednicko-organizatorskie. Z usług tych najczęściej korzystano w przypadku podróży wakacyjnych za granicę (rys. 3). Z jakiejś formy tych usług korzystano podczas przygotowywania 44,8% tego typu podróży, przy czym najczęściej (22,1%) korzystano z pełnych pakietów, a jeśli wybierano pojedyncze usługi, to był to głównie transport (16,9%) i noclegi (6,6%). Korzystanie z usług pośrednicko-organizatorskich było dość popularne także w przypadku podróży wakacyjnych w kraju – dotyczyło to 21,8% takich podróży. W 8,4% były to pełne pakiety turystyczne, a w przypadku wykupywania pojedynczych usług – głównie noclegi (11%). W przypadku krótkotrwałych podróży w kraju korzystanie z usług pośrednictwa było zdecydowanie rzadsze i dotyczyło tylko 8,6% podróży, przy czym najchętniej wykupywano noclegi (dla 5,3% podróży) i transport (3,1% podróży), a z pełnego pakietu turystycznego skorzystano jedynie w 0,7%.

Rys. 3. Struktura podróży krajowych (krótkoterminowych i długoterminowych) i zagranicznych emerytów i rencistów według rodzajów zakupionych usług

Źródło: opracowanie własne na podstawie; Turystyka i wypoczynek... (2005).

Emeryci i renciści najczęściej korzystali z następujących form wyjazdów: z wycieczki lub imprezy objazdowej, wyjazdów na działkę, wczasy i pielgrzymki. W przypadku podróży krótkotrwałych ta pierwsza forma miała największy udział w podróżach – stanowiła 13,6%. Na kolejnym miejscu znalazły się wyjazdy na działkę (13,5%) i pielgrzymki (3,5%). W przypadku krajowych podróży wakacyjnych dominowały wczasy (26,1%); wycieczki i imprezy objazdowe stanowiły jedynie 5% wszystkich podróży. Inaczej było w przypadku podróży zagranicznych. W tym przypadku najpopularniejsze były wycieczki i imprezy objazdowe (33,8%), na drugim miejscu znalazły się wczasy – z udziałem na poziomie 12%.

W przypadku wszystkich rodzajów podróży podstawowe znaczenie jako środek transportu wykorzystywany na dojazd do miejsca docelowego miał samochód osobowy. Najczęściej wykorzystywany był on w trakcie podróży krajowych i to zarówno krótkotrwałych, jak i wakacyjnych. Stosunkowo popularne były również kolej i linie autobusowe. Podróże zagraniczne charakteryzowały się nieco odmienną strukturą wykorzystania środków transportu. Z autokaru skorzystano w przypadku 40,2% podróży, z samochodu osobowego – w przypadku 32% podróży, a z samolotu – w trakcie 17,4% podróży.

PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonej analizy wynika, że emeryci i renciści w Polsce uczestniczą w imprezach turystycznych nie tak często jak inni mieszkańcy kraju. W porównaniu z całą populacją Polaków zdecydowanie rzadziej i na krótszy okres wyjeżdżają oni w celach turystyczno-wypoczynkowych, znacznie częściej – w odwiedziny do krewnych lub znajomych. Najczęściej podróżują do miast i nad morze, rzadziej w góry i do miejscowości turystycznych. Głównymi powodami nieuczestniczenia polskich seniorów w konsumpcji turystycznej zazwyczaj są powody finansowe, choroba, podeszły wiek, a także brak ochoty i potrzeby wyjazdu.

Zwiększenie populacji osób w starszym wieku jest nieunikniony. Powodem tego jest zarówno wydłużanie się ludzkiego życia, jak i zmniejszanie się liczby urodzeń. Pozytywny wpływ aktywności turystycznej na zdrowie i samopoczucie osób starszych jest niezaprzeczalny i potwierdzony wieloma wynikami badań. W przypadku usług turystycznych profil demograficzny poszczególnych segmentów rynku winien wyraźnie różnicować ofertę usługową przedsiębiorstw turystycznych. Jednak polska oferta turystyczna, ukierunkowana na specyficzne potrzeby i możliwości emerytów i rencistów, jest relatywnie skromna, mimo że seniorzy stanowią coraz liczniejszą i w związku z tym coraz silniejszą pod względem potencjału nabywczego grupę konsumentów. W państwach Europy Zachodniej oraz w USA od kilku lat obserwuje się zwiększające się zainteresowanie branży turystycznej obsługą rynku seniorów czego efektem jest stosunkowo wysoki poziom konsumpcji turystycznej tej grupy wiekowej. Polscy seniorzy na tle seniorów zachodnioeuropejskich czy amerykańskich, a także innych grup wiekowych wykazują niski poziom konsumpcji turystycznej. Główną przyczyną tej sytuacji jest nie tylko słaba siła nabywcza współczesnego polskiego seniora, ale również wyznawany przez niego system wartości, w którym turystyka oraz inne formy spędzania czasu wolnego zajmują relatywnie niskie pozycje.

Obecnie wiele podmiotów gospodarczych działających w sektorze turystyki funkcjonuje na rynku intuicyjnie, bez znajomości grup docelowych, do których adresowane są poszcze-

gólne produkty rynkowe. Polski senior turysta nie jest jeszcze podmiotem większego zainteresowania ze strony branży turystycznej, ponieważ jego możliwości nabywcze (zdaniem przedstawicieli branży) są relatywnie najniższe wśród grup konsumentów. Dlatego niewiele jest też ofert dla osób starszych. Biorąc jednak pod uwagę zarówno potencjał nabywczy ciągle powiększającego się rynku seniorów, jak i ich czas wolny, należy stwierdzić, że zwiększająca się liczba osób starszych może być potężnym źródłem koniunktury dla bardzo pręźnie rozwijającego się przemysłu turystycznego. Niezbędne jest w związku z tym przeprowadzenie badań dotyczących konsumpcji turystycznej, które mogłyby dostarczyć wielu cennych informacji o motywach i zachowaniach konsumpcyjnych turystów oraz o wydatkach przeznaczonych przez tę grupę na wypoczynek.

PIŚMIENNICTWO

- Łobożewicz T., Bieńczyk G.** 2001. Podstawy turystyki. Warszawa, Wyższa Szkoła Ekonomiczna.
- Napierała M.P.** 2002. Turystyka w „jesieni życia”. Partnerstwo nauki i praktyki w turystyce. Fakty, intencje, potrzeby rozwoju. Bydgoszcz, Wydawnictwo WPSTiH.
- Naisbitt J.** 1995. Global Paradox. New York, Avon Books.
- Śniadek J.** 2007. Konsumpcja turystyczna polskich seniorów na tle globalnych tendencji w turystyce. Gerontolog. Pol. 15 (1–2), 21–30.
- Turystyka i wypoczynek w gospodarstwach domowych w 2005 roku.** 2005. Warszawa, Główny Urząd Statystyczny.